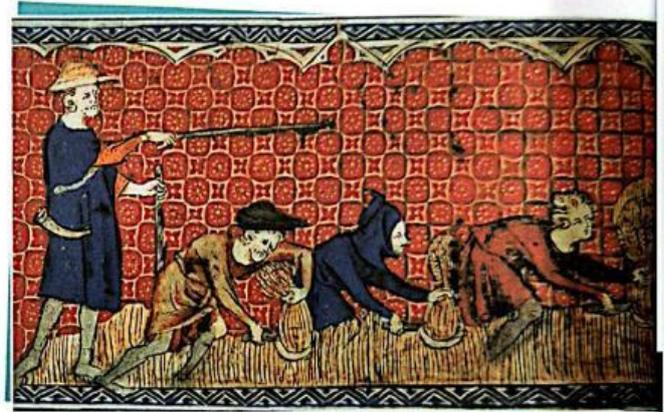

המונח **אבירות**, שמתאר התנהגות הנונה, מנומסת ומכבדת את הסביבה - בעיקר את החלשים והזקוקים להגנה - מקורו בחינוכם של האבירים לנהוג כך בסביבתם, ולכוון את כוחותיהם להגנה ולדאגה לאלה הזקוקים לעזרתם. מכאן גם הגרסאות הרבות של האגדה על נסיכה הכלואה בידי דרקון, ואביר המגיע להושיע אותה. אלא שבפועל הדברים כלל לא התנהלו כך: רוב האבירים נטו להשתמש בכוחם גם לבזיה, הרס ופגיעה בחלשים - פעמים רבות דווקא ביהודים.

המערכת הפיאודלית: פער מתעצם בין המעמדות

החברה האירופית בימי הביניים התאפיינה בפער גדול בין שכבה עליונה ומצומצמת של עשירים ומלומדים, לבין כל שאר בני העם - שסבלו באותם ימים מדיכוי חברתי, כלכלי ותרבותי. הכאוס שליווה את נדידת העמים בראשית ימי הביניים, שאליו הצטרף אי הסדר ששרר לאחר התפוררות הניסיון הקצר של קרל הגדול (768-814) להשליט שלטון אחיד ויציב באירופה, הותירו את תושבי אירופה חסרי ביטחון וחסרי אמון בהנהגת המלך. במצב כזה האצילים בעלי הרכוש והקרקות יכלו לנצל את מעמדם ולבסס את כוחם בסביבה, תוך שימוש בשירותיהם של בני המעמדות הנמוכים, שקיוו לקצת יציבות וביטחון תחת הגנתו של האציל.

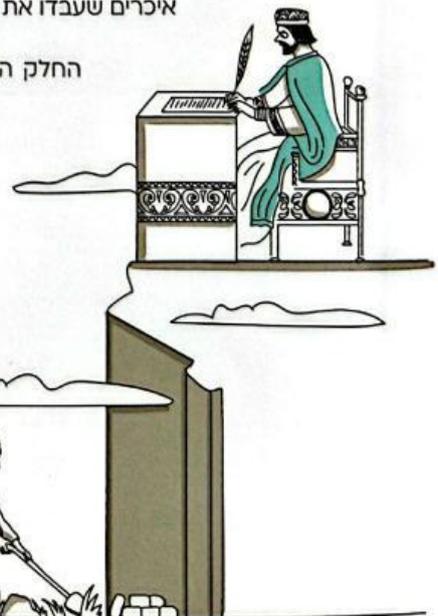

אדון האחוזה מפקח על עבודתם של הצמיתים (אנגליה, המאה ה-14).

תלות זו באציל הובילה למערכת חברתית חדשה בימי הביניים, שכללה מעמדות ברורים: האציל בעל הקרקע היה **לֶסְיֹור** (מלטינית: אדון), שהמתגוררים באחוזתו הגדולה כפופים לו באופן מוחלט; את אדמותיו הוא חילק ל**לֶסְלִים** (מקלטית: עבד או משרת), על מנת שינהלו את אדמותיו בנאמנות. כדי

לנהל את האחוזה של הסניור באופן יעיל, נעזרו הווסלים ב**אבְּיִרים**, לוחמים שאומנו מגיל צעיר להגן על האחוזה; וב**צְמִיתים**, איכרים שעבדו את הקרקע.

החלק הטרגי שבמערכת החברתית הזו, הוא שבני האדם נקלעו אליה בחיפושם אחר ביטחון ויציבות, ובתמורה המערכת היציבה והמשוכללת הזו גזלה מהם עוד ועוד את חירותם. כל משרתיו של הסניור, מהווסל ועד הצמית, הוכרחו להיצמד לתפקידים מרגע היוולדם ועד יום מותם. הם לא יכלו להחליט לעבור למקום אחר, או לנסות את מזלם במקצוע אחר. גם הילדים שנולדו להם חונכו מגיל צעיר להמשיך את התפקיד המשפחתי, בלי יכולת בחירה.

1215

חתימת האגדה כרטה

אבירים בימי הביניים

קרב בין אבירים (אנגליה, המאה ה-15).

ציור קיר של אביר (איטליה, המאה ה-15)

אביר זוכה להוקרה מאת נבירתו בעלת האחוזה (גרמניה, המאה ה-14).

ציור של איכר, אביר וזכור (צרפת, המאה ה-13).

אביר ונער נושא כלי. ילדי האבירים חונכו מגיל 7 כלוחמים לעתיד, ובמסגרת אימוניהם היו מלווים את האבירים באימונים ובקרבות (גרמניה, המאה ה-14).

אביר מכניע את רעהו, בעוד נשים צופות וידיהן מורמות בהשתוממות. רוב פעולותיהם ואימוניהם של האבירים נעשו על סוס, והם השתמשו לרוב בחרבות ארוכות, כפי שאפשר לראות באיור (צרפת, המאה ה-15).

← התבוננו באוירים השונים. מה תוכלו ללמוד מהם על חיי האבירים בימי הביניים?

← גם האבירים וגם הצמיתים היו כפופים לווסל ולסניור. האם מעמדם היה זהה? הוכיחו דעתכם על בסיס האוירים (שימו לב לאיור האביר, האיכר והכומר).

← השוו את אורי האבירים לאיור הצמיתים העובדים בשדה (בעמוד הקודם). שימו לב בפרט להבעות הפנים של הדמויות שמופיעות באוירים. מי חווה חיים קשים יותר באותם הימים - האביר או האיכר הצמית? הסבירו ובססו את טענתכם, ונסו להסביר מדוע זה היה כך.

החברה העירונית באירופה של ימי הביניים

אולי אתם חושבים, לאור מה שקראתם עד כה, שכל אנשי ימי הביניים התגוררו בטירות או עבדו בשדות הרחבים שסבבו אותן. אך בימי הביניים התפתחו גם ערים רבות באירופה, והן הבסיס לרבות מהערים המוכרות כיום ביבשת.

אך הערים של ימי הביניים לא היו מפותחות במיוחד: אם הייתם הולכים בעיר כזו, מן הסתם הייתם חושבים שאתם בכפר, ואפילו כפר מוזנח. לא היו מערכות ביוב או פינוי אשפה מסודרות, ותילי אשפה ורפש הצטברו ברחובות העיר, זיהמו אותה ואף הפיצו מגפות המוניות. גם השימוש הלקוי באמצעי תאורה בעיר הצפופה והאפולולית הובילו לשריפות הרסניות.

על אף זאת, היתרון הגדול שבחיי העיר היה החופש היחסי שזכו לו התושבים. בניגוד לאיכרים, שהיו כפופים לחלוטין לגחמותו של האציל, תושבי העיר היו כפופים רק במידה מועטה לאציל האזורי. כפיפות זו הצטמצמה ככל שהערים גדלו והפכו לישויות עצמאיות, ותושביהן זכו למידה מסוימת של חירות, והיו כפופים למערכת החוקים של העיר (שהייתה מסודרת יותר מזו של האציל). כך העיר הפכה יותר ויותר למשאת הנפש של האיכרים המדוכאים, שניסו לעיתים להימלט אל העיר המשחררת. ככל שהתרבו התושבים בערים, הן הפכו ליפות ומבוססות יותר, ונבנו בהן מבנים גדולים ומפוארים, ורבים מהם ניצבים עד היום ברחבי אירופה וממשיכים להשפיע על חזות הערים.

כדי להגן על זכויותיהם ועל החופש שלהם, בעלי המלאכה בערים החלו להתאגד סביב ארגון משותף עם אחיהם למקצוע. ארגון זה נקרא **גילדה** (מהמילה תשלום, כפי שנהגה בשפתם הקדומה של השבטים הגרמאניים). הארגון דאג לזכויותיהם של החברים למקצוע, אך גם לעובדה שאלה שאינם חברי הגילדה לא יוכלו לעסוק בו. עם השנים, הגילדות צברו כוח ועוצמה, והפכו לחלק חשוב ממאזן הכוחות בעיר. הגילדות היו כה מעורבות בחיי חבריהן, עד שאפילו מקום המגורים הושפע מהגילדה – ושטח גדול של העיר חולק לאזורי מגורים בהתאם למקצוע ולחברות בגילדה.

כך, הגילדות שנועדו להגן על זכויות בעלי המקצועות החופשיים עשו אותם פחות ופחות חופשיים, ולעיתים קרובות פגעו בחירותם של שאר בני העיר. האוכלוסייה המרכזית שנפגעה מהתנהלות זו היו נשות העיר, שרגליהן נדחקו מאפשרויות תעסוקה רבות. גם על היהודים נאסרה ההצטרפות לרוב הגילדות, מה שפגע מאוד ביכולתם להתבסס בחיי העיר.

תושבי העיר יכלו לעבוד במה שהם רצו, ולא היו משועבדים לשרת את האציל או לעבוד את אדמתו. אפילו צמית שנמלט מאדונו, אם עברה יותר משנה מאז הגיע לעיר – לאדון לא היו כל זכויות עליו, ולא היה צורך להסגירו לאדונו. לכן נפוצה האמרה ש"אווירה של העיר משחרר".

הכינוי **בעלי המקצועות החופשיים** נשאר עד היום לתיאור אנשים שעובדים ברפואה, עריכת דין, ראיית חשבון או הנדסה – אף שבתקופתנו אנשים אלה אינם "חופשיים" יותר מבעלי מקצוע אחרים.

סמל של גילדת עושי הצמר, פירנצה, 1487 לסה"נ.

כוס שתייה ממתכת בצורת נעל, ששימשה את חברי גילדת הסנדלרים בגרמניה באירועים רשמיים של חברי הגילדה.

מה המסלול הנכון ביותר לטפס על שרידי הארמון בסיי הבנים. אודע

במהלך המלחמה בין סיי הבנים, מוקמו יישובי האבנול סביב מצב. המצב הוכרז כעמדת אסון למדינת סיי בשיש ונזר. אזור נחשב שערן לבנות מוקד. בני המבוצר. ביות המוקדם הייתה חלק מהממלכה המסוימת של המצב הנצחית בכל מקום, ומקומם של הא דוגמה לרוב מלחמתם והמסיבה המסוימת היבולה גם ליישוב אחרים פראים. (מקומם או ריקם מאדם.

בכל עיר נחלה התקום טק בים בנא. מנאם בכיר מוכיח מצד, גם הפחדה והפחד. של פעלים ואכזרם סכל הבכיר.

במחנה סראה, סלמעה של כיכר הטוב, בעיר רובנולט נעצרו עמם הא השמחה במשם נש עליהם כיס הבנים.

משורר עיר סי הבנים, העיר הפכה למוקד ומסדל שורה מבשרים, העיר בים הבנים נבנתה כך כדי לתת שפם האויבים, אך גם כדי לשמור הבעה ברורה בעת לבי הערדה הרחבים סביבה ששוכרים או משועבדים לאיילים המסוקים.

על אי בודה המיליטארי, ומקומה והמבצר, גם העיר, מוכיח מיעור לא נחלה המסוימת והמוסדות המסוימת פאסיקת עיר של הבנים במחנה הערדה על ארץ אגוד שמונאם במבוצר, אחד עקרונות אסור במנת 1434 לסחור.

העיר מוקמו משיש שבמחנה נבנתה במקום ייחודי מאוד: על אי מנותק מהיבשה, שבמבוכות מעברים קטנים בין גאות לשפל מתחבר לבישה עממים בממחה. העיר, שבננתה בראשית עיר הבנים, ובמהלך השנים קמה היה להעיק אוליה והתעורר בה, נותרה באותו מבנה בדיוק עד הים הזה.

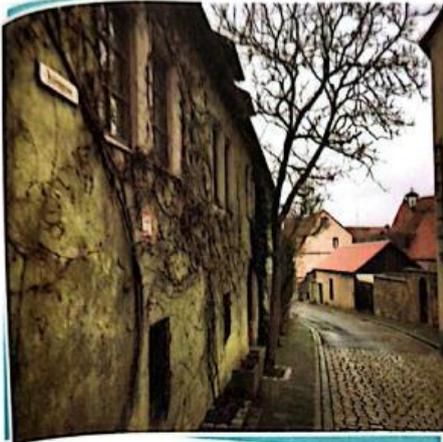

מכיו שמוני הבטיחה זה אלה שיעוד קרוא וכתוב, דוד הבנות במרכז העיר והמפתח מרכזי לסודיה עם העמים, בנודם מהירים התפתח מרכז הלמידה באזור הבטיחה למרכזי לסודיה נודו עממא - האוניברסיטה. דמו המונכסאט בארשתו דמו כמת לבנות. דלמוד החורר, בלטינית, והמסוימת, הילוח לעולם משריבת בטיחה על הבנים, הן גם שיעוריסאטת שיתפתח בנודם קער, לבטיחה, האוניברסיטה הראשונה כנולד שהלכה בבוליה מבטיחה בענת 1088 לסחור, נערה מהמאגדות של סטודנטים שיעודו למרצים מסכסם, וכן דלמיה ריבה בחובבי הלמידה במנת והתנחלת על המוסד (מכאן פירש היתה אוניברסיטה, מרטינת הראדונק. בממנה תבלוש עיש ממונא ה' 14 ותמנן הלמידים באוניברסיטה בוליה.

ההתעורר גם הקלאים, ח מוחים, חלקם מוחו על העיר.

במהלך עיר הבנים התעורר באר, כמו מאחד העמים, מה שמסחי ש את המסוימת הערדה בנטיחה.

השתלבות היהודים בחברה העירונית

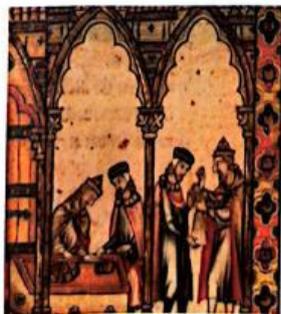
רחוב היהודים בעיירה רוטנבורג שבגרמניה. העיר השתמרה כמעט בשלמותה מימי הביניים. החומה שהקיפה אותה הייתה משובצת מצבות יהודיות עתיקות, שנלקחו מבית הקברות היהודי לצורך הבנייה.

בניגוד למערכת הפיאודלית, שבה השתלבו רק בעלי קרקעות, בעיר גם היהודים יכולים היו להשתתף בחברים מן השורה. יתר על כן: ראשי העיר אף שאפו לכך שיהודים יתיישבו בעריהם, מכיוון שהם היו יזועים ביכולותיהם בתחום הקריאה והכתיבה, המסחר והתעשייה. על כן ניתנו ליהודים פְּרִיִּילְגִיּוֹת מיוחדות שהסדירו את זכויותיהם בכל אזור ואזור, כולל זכותם להגנה מאת ראשי העיר. כך נוצרו קהילות יהודיות גדולות ברוב ערי אירופה.

ברוב הערים הוגבלו היהודים למגורים ברחובות מסוימים. לרוב, הרובע היהודי

היה קרוב לכנסייה או למבצר מרכזי במרכז העיר, כדי להעניק להם הגנה במקרה הצורך (אך לרוב קרבה זו לא סייעה להם בסופו של דבר: כאשר אספסוף שונא יהודים התאסף לפגוע בהם, הם פרצו גם למבצר או לכנסייה כדי לעשות זאת). היהודים אף סומנו לרוב בסימן מיוחד, כדי להשפילם וגם כדי למנוע היווצרות קשרים הדוקים מדי בין הלאומים (כולל קשרי נישואין). סימון היהודים, וגם מידת אכיפתו, השתנו ממקום למקום ומתקופה לתקופה. ברבים מהאזורים היהודים סומנו באמצעות טלאי בצורות שונות על בגדיהם, והיו תקופות בגרמניה שבהן היהודים סומנו באמצעות כובע מיוחד.

תחומי עיסוק רבים היו חסומים בפני היהודים בעיר, מכיוון שהם לא קבלו אישור להצטרף לגילדות המקצועיות. אחד התחומים שהפכו בעקבות זאת למזוהים ביותר עם היהודים היה הַהֶלְוָה בְּרִיבִית – שגאסרה על הנוצרים. עיסוק זה, שהפך באירופה לעיסוק יהודי במובהק, היה רווחי ביותר – אך גם מסוכן מאוד. חיי היהודים באירופה לא היו בטוחים, וחיי המלווים בריבית היו נתונים בסכנה הגדולה ביותר: הן מצד שודדים או פורעים, שחיפשו כסף קל; והן מצד השליטים, שבקלות רבה יכלו להורות על מאסר

תיאור של יהודי מלווה בריבית בימי הביניים.

פְּרִיִּילְגִיּוֹת (מלטינית: חוק פרטי) היא מונח המתאר הענקת זכויות-יתר לאדם או לקבוצה. בימי הביניים הוענקו זכויות אלה באמצעות מסמך מסודר בעל משמעות משפטית מטעם אדון האזור, לאישים או לקבוצות שהוא חפץ לתת להם זכויות מיוחדות (לרוב על מנת ליהנות משירותיהם או מרווחיהם). כיום הביטוי משמש בעיקר ככינוי להטבות או זכויות שאדם נהנה מהן מיום היוולדו באופן טבעי, המעניקות לו יתרון יחסי על פני בני קבוצות אחרות (כמו עושר, השכלה, או צבע עור).

היהודי, נירשו או רציחתו, רק כדי למחוק את כל החוב וליהנות מרווח נקי של טכום ההלוואה והריבית גם יחד. כך אירע בעיר יורק שבאנגליה לפני פסח ד'תתק"ן (1190 לסה"נ), כאשר בעלי חוב ליהודים עוררו מהומות בעיר כלפיהם. כמעט כל יהודי יורק נרצחו, כולל אלה שהסכימו להיכנע לאספסוף ולהמיר את דתם. לאחר הטבח הובערו בחגיגות כל שטרי החוב של תושבי העיר ליהודים הטבוחים.

היהודים הורשו לנהל את ענייניהם הפנימיים כרצונם. כך התפתחה הקהילה היהודית כארגון בעל מבנה מסודר ועצמאי, שכלל תקנות מיוחדות, סיוע הדדי בין חברי הקהילה, וכן מערכת משפט ופיקוח על התנהגותם של חברי הקהילה. הרובע היהודי כלל מבנים מיוחדים שסיפקו את צרכי הקהילה: בית כנסת, בית מדרש ותלמוד תורה, בית דין, בית תמחוי שסיפק ארוחות לנזקקים, אולם לטקסים ולחתונות, בית עלמין, מקווה טהרה, ועוד. נגד החורגים מהתקנות שנקבעו בקהילה או מכללי ההתנהגות המקובלים והראויים בה, יכלו רבני הקהילה לקבוע עונשים כמו קנסות או אפילו חרם – שמשמעותו הייתה הרחקה מלאה מהקהילה ושירותיה.

כל פרט בתוך הקהילה זכה למערכת תמיכה בעת משבר, באמצעות תקנות צדקה מיוחדות – שחייבו את חברי הקהילה לתמיכה הדדית זה בזה; וכן למערכת של צדק, שאפשרה לו להציג את טענותיו כנגד עוולות. אם אדם לא יכול היה להביא את טענותיו בפני בית הדין של הקהילה, או שהוא חש שאין להן מענה מספק, הייתה בידו דרך בלתי שגרתית להעלות טענותיו: עיכוב התפילה, שאליה התכנסו כל אנשי הקהילה בבית הכנסת. ישנן עדויות על מקרים שבהם לא נחה דעתו של מעכב התפילה מהטיפול בטענותיו, עד שעיכב את התפילה במשך היום כולו.

חלק מהתקנות המקומיות התפשטו והיו למקובלות בכל אירופה. התפרסמו במיוחד תקנותיו של רבנו נרשום מאור הגולה (נפטר במגנצא בשנת 1028 לסה"נ), שזכה לכינוי זה מכיוון שתקנותיו התפשטו בכל אירופה, ולמעשה מקובלות היום כמעט בכל העולם היהודי. חלק מתקנותיו של רבנו גרשום נועדו לשמור על שלום המשפחה ועל זכויותיה של האישה במערכת המשפחתית – ביניהן התקנה שלא לשאת יותר מאישה אחת (ייתכן שהוא תיקן זאת כדי למנוע מסוחרים שנסעו לארצות המזרח לשאת שם אישה נוספת, כפי שהיה מקובל באזורים אלה), ושאסור לאיש לתת נט לאשתו בניגוד לרצונה. תקנות אלה שיפרו את היציבות והאיזון במערכת המשפחתית בקהילות היהודיות של אירופה.

1028

פסחית רבנו גרשום
מאור הגולה

הנהגות רבנו גרשום
מאור הגולה